

Zumr, Josef; Kunešová, Tereza

O Karlu Kosíkovi a nejen o něm : rozhovor Terezy Kunešové s PhDr. Josefem Zumrem

Studia philosophica. 2015, vol. 62, iss. 1, pp. [105]-124

ISSN 1803-7445 (print); ISSN 2336-453X (online)

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/133886>

Access Date: 17. 02. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

O KARLU KOSÍKOVĚ A NEJEN O NĚM

Rozhovor Terezy Kunešové s PhDr. Josefem Zumrem

Pane doktore, ze začátku by mě nejvíce zajímalo, jak jste se s Karlem Kosíkem poznali.

To je celkem jednoduché. V roce 1953 jsem nastoupil do tehdejšího Kabinetu pro filosofii Československé akademie věd, bylo to záhy po založení nové Československé akademie věd. Kosík byl jedním z prvních pracovníků tohoto kabinetu, nastoupil tam asi o půl roku dříve. Osobně jsme se blíže poznali tam, ale už předtím jsem se s ním setkal na veřejné přednášce *O radikálních demokratech*. Tehdy jsem na tomto tématu také pracoval, takže mě přednáška pochopitelně zajímala. Znal jsem již některé jeho uveřejněné články o demokratech, a tak jsem si ho šel poslechnout – tam jsme se tedy seznámili. V Kabinetu jsme se stýkali prakticky denně, několikrát týdně, brzy jsme se spřátelili natolik, že jsme byli, dalo by se říct, osobními přáteli.

Takže jste se potkávali nejen na pracovišti, ale i mimo ně.

Ano. Já jsem tuto historii seznámení s Kosíkem již sepsal, myslím, že to bylo pro kolegu z jihočeské univerzity, který psal práci o Kosíkovi. Někde ten text mám, mohl bych Vám ho zaslat. Je to takové souvislejší povídání.

To budu moc ráda.

S Kosíkem jsme byli ve styku až do jeho smrti.

Proč se Karel Kosík rozhodl studovat filosofii? Proč jste vy studoval filosofii?

Tak to se někdy těžko přesně formuluje. Já jsem měl o filosofii zájem již na střední škole, na gymnáziu – a tak jsem se celkem přirozeným zájmem ocitl na filosofické fakultě. V době, kdy jsem začal na fakultě studovat, to nebyl žádný problém. Tehdy nebyly ještě žádné nové školské reformy a univerzita se řídila zásadami, které byly stanoveny 100 let předtím v Exner-Bonitzově reformě z roku 1848–49, kdy univerzity měly velice svobodný



Karel Kosík (26. června 1926 – 21. února 2003)

status. Ke studiu se mohl přihlásit kdokoli, kdo měl maturitu na gymnáziu, vybrat si obor, který ho zajímá, a zapsat si ho do indexu. Pedel vám dal razítko a tím to bylo vyřízené. Pokud se studovalo na doktorát, to jest nikoli učitelství pro střední školy, tak tam byla jediná povinnost absolvovat čtyři roky – mít v indexu zapsány čtyři roky, podat dizertační práci a složit takzvané doktorské rigorózum, což byla velká zkouška z oboru, který jste si zvolila, v mém případě z filosofie, a malé rigorózum z vedlejšího oboru, u mne to byly slovanské literatury. Takže po absolvování těchto zkoušek a po uznání doktorské dizertace, kterou museli posoudit dva profesoři,

se studium ukončilo a tím to bylo vyřízené. Co jste dělala mezitím, na to se vás nikdo neptal. Pouze na vás záleželo, co si zapíšete do indexu, jaké přednášky budete poslouchat. Přednáška nebyla povinná, jediné tedy semináře – pokud si vás vyučující vzal do semináře, o to se muselo žádat, pak se požadovala buď seminární práce, nebo někdy malé kolokvium nebo prostě jen potvrzení o tom, že jste tam docházela, a razítko v indexu. Takže studium bylo naprosto svobodné. Studovalo se tehdy dobře, bez všelijakých předpisů, které našťastí začaly až rok poté, co jsem se zapsal na fakultu, a to bylo v roce 1947. Od roku 1948/49 byla zavedena reforma: začalo se studovat v povinných kroužcích a všechno podléhalo kontrole. Nevím, zda v té době už byly povinné také přijímací zkoušky, to si přesně nepamatuji.

Jak se dostal k filosofii Kosík, to těžko říct, on měl zájem o společenské záležitosti už během války. Kosík byl o dva roky starší než já, takže absolvoval dřív i střední školu. Za války byl členem ilegální skupiny Předvoj, její činnost byla prozrazena a její členové byli internováni v koncentráku v Terezíně. Je to zachyceno v knize Aleny Wagnerové o Předvoji – na konci války v roce 1945 někteří jeho kamarádi neunikli popravě, jemu se to shodou náhod vyhnulo. Po válce hned v roce 1945 začal studovat na fakultě. Tuším, že si zapsal filosofii a sociologii, nevím přesně. Pak asi po roce či po dvou letech šel studovat do Moskvy a do Leningradu, to byly

první pokusy o zahraniční stáže, jedna z prvních byla právě dohoda se Sovětským svazem. Kosík byl v první várce studentů filosofické fakulty, kteří měli možnost se tam dostat. Strávil tam, tuším, dva roky. Pak se vrátil zpátky a dokončil studia doktorátem.

Během svého studia se zaměřoval na marxistickou filosofii, nebo byly i jiné cesty, kterými se ubíral?

Ne, jeho hlavním zájmem byla marxistická filosofie. A taky politika, samozřejmě.

Takže se aktivně zajímal o politické dění?

Ano. Taky psal aktuální články do novin. My dosud ještě nemáme ani zmapováno, co všechno v té době publikoval. Kosík sám se k tomu moc nehlásil. Když jsme připravovali knihu ke Kosíkovým 75. narozeninám, měl tam být také soupis jeho prací, a kolega, který byl pověřen, aby tu bibliografii sestavil, požádal o spolupráci jubilanta. Kosík sám nechtěl, aby tam byly právě jeho první obecně politické články či novinové stati, takže soupis začínal až pracemi kolem *Radikální demokracie*.

Z jakého důvodu?

Považoval to zřejmě za překonané. Teprve teď v souvislosti s vydáním Kosíkových sebraných spisů se připravuje bibliografie úplná.

Jaké byly vlivy, které poznamenaly jeho myšlení? Dá se o nějakých vlivech mluvit, či studoval jen díla marxistických filosofů?

Kosík o tom mluvil v rozhovoru uveřejněném v knize *Rozjímání vpřed i vzad*, jde o onu knihu ke Kosíkovým 75. narozeninám. Tam mluví o svém mládí a o rodinném prostředí. Jeho rodina byla formována demokratickým ovzduším První republiky a jejím vlastenectvím. Kosík byl členem Sokola a jeho tatínek byl přesvědčený masarykovec. S těmito ideovými předpoklady vstupoval Kosík ke studiu na gymnázium. Později se zapojil i pod vlivem starších kolegů do činnosti ilegální skupiny Předvoj, kde přicházel do styku s marxistickými myšlenkami. To ho ovlivnilo na celý život.

Ještě bych se zeptala na ilegální skupinu Předvoj – mohl byste o ní říct něco bližšího?

Byla to skupina mladých lidí, kteří se nechtěli smířit s nacistickou okupací a aktivně proti ní vystupovali (tiskli letáky, organizovali zpravodajskou činnost, pomáhali rodinám uvězněných). Měli blízko ke Komunistické straně. Gestapo skupinu odhalilo, její členové byli zatčeni a posláni do Terezína.

Řada z nich byla v posledních dvou dnech války popravena. Právě jim, svým přátelům, Kosík věnoval *Radikální demokracii*.

O co se Kosík zajímal mimo filosofii? Měl ještě nějaké koníčky?

Samozřejmě ho zajímala literatura, klasická literatura, beletrie, české dějiny – to s jeho zaměřením souviselo. Měl velký zájem o výtvarné umění, takže později, když měl možnost této zálibě věnovat peníze, podařilo se mu získat obrazy Emila Filly i některá díla výtvarníků mladší generace. Později po otci zdědil chatu ve Všenorech u Prahy, kde s vytříbeným vkusem pěstoval růže. Rád pobesedoval s přáteli, ale nebyl to člověk, který by bez společnosti nemohl žít. Rád býval i o samotě a přátele vyhledával, pokud cítil potřebu komunikovat. Koníčky v pravém slova smyslu, pokud vím, zrovna neměl, že by sbíral známky nebo podobně. Knížky, to ano, ale to patřilo k profesi.

Zajímal se aktivně o politické dění v zemi a ve světě?

Ano, zajímal se velmi aktivně již od studentských let a pak samozřejmě i v době, kdy pracoval tady v ústavu. Zájem o dění byl naprosto přirozený, protože filosofie svou podstatou, tak jak jsme ji tehdy chápali, byla také součástí veřejného dění a denní události se přímo filosofům k přemýšlení vnucovaly. Orientace na současné dění byla nepochybná a z toho plynula snaha to dění nějakým způsobem ovlivňovat a měnit – v souladu s pojetím marxismu. Kosík zůstal pracovníkem ústavu až do začátku roku 1968, kdy získal profesuru na fakultě a kmenově odešel na filosofickou fakultu. Dál však spolupracoval s ústavem, s akademií. Z filosofické fakulty byl pak na začátku tzv. normalizace propuštěn. Tam to prostě skončilo, stejně tak jako nebyla možnost vrátit se do Filosofického ústavu, protože celá skupina, která patřila do kruhu, v němž se Kosík pohyboval, byla z ústavu vyhozena, víc než třetina všech pracovníků.

Co bylo důvodem „nebezpečnosti“ Kosíka?

Byla to kritika politiky Komunistické strany. Od roku 1954/1955 vznikala na půdě kabinetu řada diskusí o současné politice – a také o chápání marxismu. Kritika se stupňovala až k západnějším ideologickým otázkám, až to dospělo ke konfliktním situacím koncem 50. let, kdy se nejvyšší stranické orgány pokusily filosofy v akademii a na některých vysokých školách „napravit“. Vyšlo usnesení o filosofii, zaměřené mimo jiné na Kosíka jako představitele „pseudomaterialistické“ revize marxismu. Napětí trvalo prakticky po celá 60. léta a vyvrcholilo během roku 1968 za tzv. obrodného procesu. Tehdy Kosík nakonec vstoupil do politiky i aktivně. Byl zvolen za člena Ústředního výboru strany na Vysočanském sjezdu. Za na-

stalé „normalizace“ byl ze strany vyloučen jako řada dalších stejně smýšlejících.

Karel Kosík vstoupil do strany kvůli tomu, že byl někým vyzván, nebo o to sám usiloval?

Do strany vstoupil ještě v ilegalitě za německé okupace jako člen skupiny Předvoj. Většina jejích členů měla ke straně blízko.

Takže do ní vstoupil s myšlenkou, že něco změní?

Ano, že po válce nastanou nové poměry, které se budou lišit od poměrů předválečných. Vůbec celé hnutí odporu vůči okupaci bylo z velké části nesené i tím, že bude třeba po válce společnost uspořádat jinak, než bylo meziválečné Československo, ať už tedy s menšími či většími změnami podle toho, na jaké myšlenky se orientovaly jednotlivé odbojové skupiny. Skupina, která se orientovala na komunistickou stranu, předpokládala, že změny budou radikální, že se bude Československo zásadně měnit. Ale ani v tom nebyla nějaká úplná jednota, to se během let krystalizovalo a byla o tom vždy diskuse.

Byli příbuzní či známi Karla Kosíka také ve straně? Případně vstoupili tam hromadně nebo tam šel každý sám za sebe ...?

Kosík byl jedináček, neměl sourozence, takže v tomto ohledu jako v rodině ...

Myslela jsem třeba, zda jeho rodiče či blízcí příbuzní...

Tam to bylo trochu složitější, protože jeho matka se rozvedla s manželem. A i když byl Kosík s otcem ve styku, otec nebyl orientován na komunistickou stranu. Matka, myslím, taky ne, protože to byla povoláním švadlena, která spíš hleděla zajistit rodinu. Na fakultě samozřejmě Kosík patřil ke komunistické skupině, která byla de facto, nechci říct nejsilnější, ale rozhodně ze všech orientací nejvýraznější. Filosofická fakulta byla již tradičně levě orientovaná už před válkou, po válce opět a ještě silněji. I když tam byly zastoupeny samozřejmě i jiné strany – sociální demokraté, lidovci, národní socialisté, to všechno tam existovalo, byla komunistická nejsilnější, byla nejvýraznější a rozhodně nejvíce profilovaná. Tak do této skupiny patřil Karel Kosík. Záhy se oženil s Růženou Grebeníčkovou – Růžena vždy patřila k velmi radikálním komunistům na fakultě.

Takže Kosík od strany očekával změnu poměrů ...

Jistě.

Jakou roli ve straně zastával?

Jako funkcionář nepůsobil, možná měl nějaké drobné funkce, ale rozhodně na té nejnižší úrovni. V té době neaspiroval na nějakou politickou funkci, jeho hlavní zájem byla věda a teorie, do praktické politiky jako funkcionář nezasahoval. Ve Filosofickém ústavu, předtím v kabinetu, byl myslím jeden čas členem stranického výboru, což byla nejvyšší hodnost, které tam mohl dosáhnout. Ale i od toho se pak distancoval... jeho politická dráha vyvrcholila de facto až v roce 1968 členstvím v Ústředním výboru. Jinak byl členem redakce *Literárních novin* už prakticky od počátku 60. let, patřil tam k velmi výrazným členům rady, kteří udávali listu určité zaměření. Pak byl i ve Svazu spisovatelů ve výboru, to byl širší orgán. Jinak politické funkce nevyhledával, nebyly v jeho zájmu.

Jak vnímal marxismus? Vnímal Marxe pozitivně? Případně Marxe kterého období?

Kosík byl přesvědčený marxista, takže Marxe bral jako myslitele vcelku, i když se neztotožňoval se všemi jeho názory. Ale to bylo na úrovni teoretické. Kde cítil, že to bylo třeba dotáhnout – to nakonec vyplývá z celé jeho knihy *Dialektiky konkrétního*, kde se snaží domyslet to, co v marxismu případně postrádal, přibírá si na pomoc i jiné myslitele. Ale v zásadě stojí na marxistickém stanovisku. A pokud jsem měl možnost sledovat ho do posledních chvil, toto stanovisko neopustil, byl marxistou až do smrti.

Co ho v tom směru oslovovalo, co byla ta vedoucí myšlenka, která ho táhla?

To byla v podstatě reforma společnosti, uspořádání společnosti na rozumnějších a lepších základech, než byla dosavadní společnost slušně řečeno kapitalistická. Zjevné nedostatky kapitalismu neviděli jenom marxisti, to připouštěli i stoupenci kapitalismu, kteří byli přesvědčeni, že je tento systém třeba reformovat, i když nešli do důsledků, že by systém negovali, ale pokoušeli se o různé změny – to nedělali jenom marxisti. Ale marxisti byli přesvědčeni, že je třeba společnost od základů přebudovat na zcela jiných principech v duchu toho, co hlásal Marx.

A jak vnímal třeba Lenina či Stalina?

Poměr k nim se vyvíjel v celém komunistickém hnutí, nejenom u nás. Kosík zpočátku patřil ke skupině přesvědčených komunistů, kteří viděli v SSSR uskutečnění Marxových ideálů, jak je realizovali Lenin a Stalin. Jistě měl i řadu kritických výhrad k tomu, co se v SSSR dělo, ale k takové zásadní revizi vztahu, zvláště tedy ke Stalinovi, v souvislosti s tím i jistě k Leninovi, ale hlavně ke Stalinovi, dochází po Stalinově smrti v roce 1953

a po XX. sjezdu KSSS v roce 1956 po velké kritice Stalina. S tím se Kosík ztotožnil.

Jak vnímal komunismus v jiných zemích?

Tak to je trochu složitá otázka ...

... častokrát jezdil do Gramsciho institutu ...

On měl řadu styků s marxisty, jak s italskými, tak s francouzskými, méně už s německými, pokud vím, ale třeba i s Poláky. Takže se orientoval v dění v těchto zemích a s mnohým, co se tam prosazovalo, sympatizoval. Třeba zvláště dění v italské straně, politika Togliattiho a tehdejších italských marxistů a komunistů, mu byla velmi sympatická. Sledovalo se to v ústavu s velkými sympatiemi – četli jsme jejich projevy, články – to tu kolovalo jako neoficiální literatura. Třeba v době maďarského povstání v roce 1956, už předtím jsme sledovali, co se v Maďarsku psalo. V Polsku tehdy probíhalo dění paralelně, i když v každé zemi mělo jiné vyústění, takže právě reformní snahy komunistických stran u nás na ústavu byly sledovány s velkými sympatiemi. Aspoň tedy určitou skupinou lidí.

Stýkal se se Sartrem?

Osobně ne, Sartre tady byl dvakrát, při té příležitosti došlo k takovým spíš formálním společenským stykům. Sartrovy spisy samozřejmě znal, studoval je. K užšímu styku došlo až v 70. letech, to je aféra s tím, jak STB zabavila Kosíkovi archiv a on tehdy psal otevřený dopis, který byl adresovaný vedle jiných i Sartrovi. Sartre na něj pak zareagoval a vyslovil se na podporu Kosíka. To bylo ovšem už v době, kdy byl Kosík mezinárodně uznávanou veličinou, i Sartrovi byl v té době jistě znám. Ale osobní styky, pokud vím, dříve nebyly.

Ted' bych se ráda zeptala na reakce na osobu Karla Kosíka, případně na Dialektiku konkrétního. Proč byl Kosík perzekuován? Jaký prohrěšek spáchal? My jsme mluvili o tom, že to bylo hlavně kvůli tomu, že se aktivně vyjadřoval proti politickému dění.

Ano.

Bylo tam ještě něco dalšího?

Nebyly to hlavně kritické výroky vůči politickému dění, ale byly to především teoretické názory, které Kosík hlásal. Za měsíc vyjde kniha, která se jmenuje *Šedesát let Filosofického časopisu*.¹ Kniha má dvě části: v první

¹ Srov. *Šedesát let Filosofického časopisu*. Mimořádné číslo Filosofického časopisu 1/2013, eds. P. Dvořák – L. Kvasz – P. Urban – J. Velek – J. Zumr, Praha: Filosofía 2013.

jsou otištěny diskuse, které probíhaly od konce 50. let právě mezi skupinou lidí ve Filosofickém ústavu, kteří již v té době měli odlišné názory na marxismus nebo některé otázky marxismu, samozřejmě i na politiku. Ale to, co vadilo vyšším stranickým orgánům v té době, byly právě teoretické názory. Diskuse se soustředila na některé publikace nebo články publikované pracovníky ústavu, které, podle marxistů spjatých se stranou a vyznávajících dogmatický marxismus, považovali za nebezpečné pro další vývoj strany a marxistické filosofie a kriticky na to reagovali. První z nich byla kritika některých článků kolegy Tondla uveřejněných právě kolem roku 1957/1958, který byl kritiky – a později tedy i ve stranickém usnesení – označován jako novopozitivistická úchylka marxismu. Vyčítali mu návrat k pozitivismu, podceňování některých Marxových názorů apod. Takže tam lze nalézt tuto diskusi a Tondlův článek, který byl předmětem kritiky. Pak je zde reprodukována kritika ze strany stranických ideologů a filosofů. Jako druhý tam je Kosíkův článek *Třídy a reálná struktura společnosti* z roku 1958, který byl kritiky prohlášen za pseudohegelianskou a pseudomaterialistickou úchylku, ono se to různě nazývalo. Byl označen za revizi marxismu, která ustupuje z marxistických pozic někam před marxistickou filosofii k Hegelovi. Tato stať tam bude též otištěna a zase reprodukován útok na Kosíkovy názory. Pro rozsáhlost textů jsme to nemohli uveřejnit celé, takže to bude zmíněno v doprovodném textu. A třetí část je diskuse kolem knihy Roberta Kalivody *Husitská ideologie*, která naštěstí byla ve *Filosofickém časopise* otištěna jako celek. Jednak kritika Machovcova na tuto Kalivodovu knihu, pak redakce časopisu svolala širší diskusi na půdě časopisu, kde vystoupilo cirká 10 lidí – to pak bylo ve *Filosofickém časopise* uveřejněno celé. Tak tuto diskusi tam přebíráme celou. K této části diskuse patří úvodní text, který jsem dodal jako víceméně pamětník, kde se vystihuje atmosféra, za které diskuse probíhaly, a některá fakta, která dosud nebyla známa. To tam najdete velmi podrobně vysvětlené. Celou tuto záležitost uvádí studie kolegy Mervarta, což je historik, který se zabývá právě 60. léty. A podává tam historii *Filosofického časopisu*, tak jak se během 60. let profiloval. Tam naleznete mnoho z věcí, na které se ptáte.

Jak perzekuce probíhala? Byly nějaké prvotní náznaky, že by se něco mohlo udát? Dozvěděla jsem se, že se to dotklo i Vás, že jste musel odejít do ústraní. Jak jste to prožíval Vy nebo Karel Kosík? Co to pro vás znamenalo? Jak jste to vnitřně vnímali, cítili? Snažili jste se neformálně dál pokračovat ...

To je dost dlouhá historie, která začíná už v 50. letech, kdy se tady v ústavu zformovala malá skupina lidí, kteří začínali mít kritický vztah k tehdejšímu dění, hlavně k politice strany. Ať už v obecných polohách v celostátní politice, nebo v politice, která se týkala vědy a filosofie speciálně. Protože

všechno tehdy bylo pod patronací strany, strana řídila všechno. Kabinet a později ústav, který byl součástí akademie věd, současně jako pracoviště, které se zabývá de facto ideologickými záležitostmi, filosofií a marxistickou filosofií, měl ještě speciální dohled z Ústředního výboru strany. Tam byl určen pracovník, který chodil na naše schůze, jak stranické, tak obecné, a sledoval dění, případně podával zprávy nadřízeným orgánům. Čili to tady bylo pod dvojím dohledem, jednak po vědecké stránce, kdy jsme skládali účty akademickým orgánům, které nám dávaly peníze a chtěly za to vidět nějakou práci, a jednak pod ideologickým dohledem speciálně na naše pracoviště (po určitou dobu snad i na Historický ústav), což byla v akademii výjimka, kromě prezidia, kde taky měli pracovníka, člena stranického aparátu, který tam docházel a sledoval dění na nejvyšší akademické úrovni. Náš Filosofický ústav podléhal tedy speciálnímu dohledu právě nad děním ve filosofii. A samozřejmě nad výsledkem diskusí, které se tu vedly víceméně ve svobodné atmosféře ...

Tím myslíte diskuse řekněme v rámci pracoviště, soukromé diskuse, nebo diskuse, které se pak publikovaly v časopisech ...

Především diskuse v rámci pracoviště. Ty probíhaly buď v malém kroužku spřízněných duší, nebo na stranické půdě, protože jsme byli v rámci akademie považováni de facto za stranické pracoviště pod stranickým dohledem. Všichni zdejší pracovníci byli členové strany, dokonce to byla podmínka členství v kabinetu. Jedinou výjimkou byl Patočka, kterého jsme vytáhli z pedagogického pracoviště z Ústavu pro pedagogiku Československé akademie věd, kde byly příšerné ideologické poměry – bylo to tam pod dohledem vysloužilých učitelů-straníků, kteří hlídali všechno možné. Patočka se tam cítil naprosto ztraceně, abych tak řekl, i když to byla pro něj určitá záchrana – když neměl počátkem 50. let práci, vzali ho tam, ale cítil se tam velmi nesvůj a omezený. A pak se podařilo, tuším, v roce 1958 pár lidem, kteří byli s Patočkou v osobním styku, získat ho jako pracovníka do Filosofického ústavu, kde měl oficiálně na starost edici, což nebylo tak politicky exponované. Měl za úkol vydávání klasiků filosofie v českých překladech, což byla činnost, která ho i bavila. A tam mohl pracovat jako nestraník, protože na jeho pozici se nekladla přísná ideologická měřítká. Mohl zde v klidu pracovat, pracoval i na svých filosofických věcech, obhájil tu doktorskou práci o Aristotelovi, publikoval též řadu věcí jak ve *Filosofickém časopisu*, když už se to v 60. letech uvolňovalo, nebo publikoval v jiných odborných časopisech. Jinak byli všichni vědečtí pracovníci členy strany. Proto se diskuse mohly odehrávat i na stranické půdě, ať už na plenárních schůzích či na schůzkách, které byly zvláště seznávány k některým tématům. V zásadě ve velmi svobodném ovzduší.

Ovšem výsledky či to, co se tam povídalo, to nezůstalo jenom mezi námi. O čem se tu povídá, to někteří pracovníci ústavu, kteří byli už spjati se stranickou vrchností, nebo ti, kteří sem docházeli jako dozor, hlásili dál. A když to nabíralo už příliš kritických rozměrů a netýkalo se to jen ryze politických záležitostí, právě i diskusí na vyšší odborné úrovni, někteří pracovníci aparátu usoudili, že to začíná být nebezpečné. Vzniklo první usnesení o filosofii právě v roce 1958 přijaté nejvyššími stranickými orgány, kde se filosofická fronta, jak se tehdy říkalo, kritizuje za to, že se nedrží striktně marxistických názorů, že sem pronikají buržoazní nepřátelské názory a že je třeba, aby se s tím filosofové vypořádali a našli zase správnou cestu ke stranické politice. A jako represe, dá se říct, bylo součástí usnesení, že všichni vědecktí pracovníci musí přejít do praxe, aby měli bližší styk s dělnickou třídou, a tam přišli na jiné myšlenky, než které hlásali na pracovišti. To byla součást usnesení, která se pak netýkala jenom filosofického ústavu, ale všech pracovišť, kde se přednášela marxistická filosofie – na všech vysokých školách, i třeba technického zaměření, všude byly přednášky z marxismu-leninismu povinné pro všechny studenty – přednášeli je kvalifikovaní nebo méně kvalifikovaní filosofové nebo odborníci na ideologii. A všichni tito lidé, což bylo snad několik stovek, rozhodně tedy mnoho desítek, museli projít roční stranickou praxí. A jelikož to bylo po XX. sjezdu KSSS, který tehdy odsoudil takzvané administrativní metody ve stranické práci, to znamená, že někoho vyhodili z pracoviště kvůli názorům a poslali ho do gulagu, u nás se posílalo do výroby. Bylo tedy nepopulární, aby najednou desítky lidí poslali někam jinam a zrušili jim zaměstnání. Vymysleli to tak, že učitelé ideologie půjdou do výroby, ale zůstávají pracovníky svých pracovišť, pobírali dále plat, jenom že budou mezi dělnickou třídou. Což si stranické orgány představovaly tak, že to neznamená jít třeba dělat někam k soustruhu nebo něco takového, ale zúčastnit se stranického života – poslali nás na okresní stranické sekretariáty, které měly nejbližší styk s masou pracujících, protože dohlížely na všechny podniky a úřady, nebo na stranické sekretariáty velkých závodů, kde bylo hodně členů strany: Škodovka a takové velké podniky, kde byly stranické sekretariáty nebo výbory na úrovni okresních stranických sekretariátů mimo závody. Kosík se například tímto způsobem ocitnul ve Waltrovce, tehdy se to jmenovalo jinak, strojírenský podnik s několika tisíci zaměstnanci. Já jsem prožil rok ve stranickém sekretariátu v Holešovicích v Praze 7. Práce spočívala v tom, že nás posílali na stranické schůze do jednotlivých závodů – tak jsem chodil na jatka, do rybárny a navštěvoval takové podniky. Byla povinnost zúčastnit se tam plenárních zasedání stranických orgánů, případně zasedání výborů a tam tlumočit názory vedení okresního sekretariátu. Byla to práce na nic a navíc otravná, ale záleželo také na míst-

ních poměrech, jak to brali vážně. Většinou nás přijali celkem přátelsky, někde byly menší konflikty, ale v zásadě nic osobně nebezpečného, spíš to byla otravná záležitost, poslouchat řeči, zda se má zvýšit výroba rybích konzerv a tak podobně. Někdy to bylo i dost komické. Například jsem byl pověřen vyjednat se stranickým výborem na Akademii výtvarného umění, která sídlí v Holešovicích, posílení stranické základny mezi pracovníky a studenty. Bylo tam málo straníků, jak zjistil okresní výbor. Bylo to tedy naprosto komické, protože jsem vstoupil do jednání s tehdejším rektorem, profesorem Kotalíkem, kterého jsem znal jednak z odborných prací, jednak osobně přes manželku, která se s ním stýkala jako nakladatelský pracovník. Zúčastnil jsem se výboru, kde zasedali členové předválečné avantgardy jako karikaturista Pelc nebo Vojtěch Tittelbach, bývalý surrealista, kteří byli členové strany a byli ve stranickém výboru. Když jsem tam přednesl přání našeho vedoucího tajemníka, říkali: „Kde bychom je prosím Vás vzali, vždyť ti studenti, vidíte, to jsou samí bohémové, ti nemají vůbec zájem o stranickou práci.“ Ale nakonec jsme nějaké usnesení sestavili. Asi dva asistenti, kteří se spíš ohlíželi na budoucí kariéru, do strany vstoupili, aby mohli zůstat na škole a měli nějakou budoucnost. Já jsem potom neprozřetelně ze své vlastní iniciativy pozval ten výbor na sekretariát, když zasedal obvodní stranický výbor, že se to tam projedná. Předem jsem to však nekonzultoval s vedoucím tajemníkem, což byl takový velmi rozumný člověk. Prostě přišli páni v čele s rektorem na sekretariát a říkám vedoucímu tajemníkovi, že jsou tady soudruzi z Akademie výtvarných umění a že bychom projednali tuto záležitost. On se zhrozil: „Jak vás mohlo napadnout zvat je sem mezi ty strejce!“ Zrovna tam totiž byli vedoucí stranických výborů z jatek, z Rybeny a takovýchto podniků. „Vždyť bychom si tady udělali ostudu! Ukonejšete je a řekněte jim, že k nim přijdu sám na schůzi a projednáme to.“ Čili tímto způsobem se zajišťovaly stranické záležitosti. Tak to byl trest, který jsme dostali. Ukázalo se, že kdyby poslali všechny do praxe najednou, nebude mít kdo učit, tak se to rozvrhlo na tři roky – během tří let že všichni musejí tuto stáž absolvovat. Pak ale vyprchal první elán, takže ti, co šli druhý rok, už to měli jen na půl roku, a ti, co byli na řadě jako třetí, tam byli jen na tři měsíce. Takže to skončilo takto do ztracena. Taková byla první perzekuce. To bylo 1958, 1959, 1960 a 1961 to skončilo. Nicméně hlavy se moc nenapravily, takže diskuse pokračovaly dál a byly čím dál ostřejší a vůči stranickým orgánům daleko kritičtější. Víc jsme si taky dovolovali. Tlak z Ústředního výboru byl během 60. let mnohem větší. Jako celá stranická politika to mělo ovšem takové vlny. Jeden rok byl mírnější, pak zase přitvrdili. To bylo různé. Navíc ještě abych se vrátil: v souvislosti s usnesením z roku 1958 – tehdejší ideologický tajemník Ústředního výboru Hendrych spolu s dalším vedoucím

pracovníkem Kouckým navštívili v Moskvě filosofa Arnošta Kolmana. To byl předválečný komunista, který během první světové války jako český legionář vstoupil do služeb Říjnové revoluce. Byl vystudovaný matematik a fyzik, vystudoval tady v Praze, ale stal se ideologem-filosofem a působil celou meziválečnou dobu v Sovětském svazu v dost vysokých funkcích na ideologickém poli. Po válce 1945 byl povolán sem, aby jako marxista přednášel na filosofické fakultě jako profesor. Což tedy s velkým ohlasem udělal. Já jsem chodil na jeho přednášky, ale v létě 1948 se dostal do konfliktu s Gottwaldem, protože měl jiný názor na kolektivizaci zemědělství a oni ho odsud vypověděli. Stalin ho poslal do vězení. Takže strávil tři nebo čtyři roky v moskevském vězení Ljubljanka, nebyl tedy v gulagu, ale ve vězení to snad bylo ještě horší. Až po Stalinově smrti ho pustili, byl rehabilitován, vrátil se ke své filosofické práci, ale už na podřadnějším místě. Právě tohoto Kolmana Hendrych s tím Kouckým vyhledali v domnění, že by tady mohl pomoci napravit hlavy českým filosofům. Pozvali ho, akademie ho hned jmenovala ředitelem Filosofického ústavu, bylo to, tuším, v roce 1959. S touto pověstí tu měl prosazovat zásady ortodoxního marxismu. Ovšem Kolman se během pobytu ve vězení změnil. Naopak se s námi spřáhl a velmi podporoval naši činnost, což samozřejmě nelibě nesli ti, co ho sem pozvali. Navíc se dostal do konfliktu s Novotným, tehdejšími prezidentem a prvním stranickým tajemníkem, protože ho kritizoval za kult osobnosti a za ještě další věci. A oni pak prostě využili příležitosti – Kolman měl v roce 1962 sedmdesátiny a de facto měl úředně skončit svou činnost kvůli penzionování – sice si myslel, že ho nechají sloužit dál, ale akademie ho na pokyn stranických orgánů poslala do penze. A tím pádem ho zbavila i funkce ředitele ústavu. Takže Kolman odjel zpět do SSSR, ale zůstal s námi ve styku. Jezdil sem často na návštěvy, jeho dcera totiž bydlela v Praze, a tak vždycky přišel do ústavu pobesedovat. Podporoval nás a držel nám palce. Byl zajímavá postava. Po okupaci v roce 1968 už sem nemohl jezdit, nadále měl kritický vztah i k Brežněvovi. Nakonec se rozhodl pro emigraci a odjel do Švédska, kde žila v emigraci jeho dcera. Vrátil stranickou legitimaci z roku 1917, která byla podepsána Leninem. A do Filosofického ústavu byl dosazen ředitel jiný, straně věrný, doktor Ruml, někdejší pracovník, který s námi začínal v roce 1953, ale pak odešel na vysokou stranickou školu. S ním jsme hned od začátku měli různé konflikty a pod jeho vedením, víceméně formálním, diskuse a činnost pokračovaly dál. Docházelo k tomu, že další usnesení sice nebyli schopni přijmout, ale postihovali jednotlivce, kteří začali příliš projevovat své názory. V té době to byl například Ivan Sviták, který řečnil někde na veřejnosti a za to měl být vyloučen ze strany, a tedy i z akademie. S tím přišli z Ústředního výboru na stranický výbor ti, co na nás dohlíželi, abychom

toto provedli. Ale stranický výbor se vzepřel, že Svitáka vylučovat ze strany nebude. Kvůli tomu bylo i několik celonočních schůzí za účasti vyšších orgánů, které se nás snažily přesvědčit. Ale organizace neustoupila. Členové Ústředního výboru na to šli mocenskými prostředky, rozpustili stranický výbor z moci úřední. A jmenovali několik takových, kteří je poslouchali, ti se vždycky našli. Ti tedy vyloučení Svitáka provedli a vrcholné akademické úřady, které vždy musely stranicky poslechnout, Svitáka ze služeb akademie propustily. To bylo někdy v roce 1965/1966. Čili takto se potyčky odehrávaly. Přitom jsme se snažili pracovat dál, psát, publikovat – ale vždycky to bylo v takovémto napětí, které de facto vyvrcholilo v roce 1968, kdy se většina pracovníků ústavu postavila za trend, který reprezentoval Dubček ve straně, za takzvanou obrodu. Někteří se zapojili do politické práce i aktivně. Kosík byl pak zvolen do Ústředního výboru KSČ, Robert Kalivoda byl zvolen do pražské městské organizace jako člen tehdejšího výboru. Řada dalších se zúčastnila i jinak. Tím se ústav rozštěpil (podporou dubčekovské politiky, protestem proti okupaci a proti krokům, které začaly postupně přicházet shora). Pak byly různé prověrky, vylučovalo se ze strany. Výsledkem celého procesu bylo, že víc než třetina vědeckých pracovníků byla z ústavu propuštěna. Došlo k tomu zase takovým figlem, dalo by se říct: všichni jsme měli pracovní smlouvy na dobu neurčitou, což bylo tehdy běžné. I prosadili v Parlamentu zákon na pokyn nových stranických orgánů, že pro akademii se zavádí pracovní smlouvy na dobu určitou. Výsledkem bylo, že jste dostala pracovní smlouvu na tři měsíce. Vše v rámci zákona, nemuseli vám zdůvodňovat, že jste nepohodlný. A za tři měsíce vám pracovní poměr skončil. Bylo to elegantně vyřízené. Nikdo nebyl pronásledován z politických důvodů. Takže tím pádem se mnoho lidí, zejména opoziční jádro, ocitlo mimo pracovní poměr. Kosík v té době už byl na fakultě, tam ho taky vyřídili, poslali ho mimo službu. Nás, kteří jsme byli v ústavu, tak různě odstupňovali: někdo dostal pracovní smlouvu na půl roku, někdo na rok (aby se neřeklo, že to byla nějaká čistka). Ale během dvou let se to v podstatě vyřídilo. Každý si pak našel nějaké náhradní zaměstnání – někdo šel dělat topiče, někdo myl okna... Já jsem tehdy získal možnost pracovat jako překladatel ve svobodném povolání, jak se tehdy říkalo povolání na volné noze. Což nebyl žádný med, pokud jde o příjmy, ale zase člověk nepodléhal žádnému blbému šéfovi. Na to si nemůžu stěžovat.

A Karel Kosík?

Karel Kosík byl z fakulty propuštěn, jeden čas získal papír jako učitel cizích jazyků, takže dával nějaké kondice. Pak se mu podařilo získat invalidní důchod – to bylo taky jedno z řešení, když se našli nějakí doktoři, kteří vám

šli na ruku a nechali vás marodit, myslím, že půl roku nebo rok podle toho, kolik tehdy byla maximální lhůta. Pak se to přehrálo na invalidní důchod, nějaké peníze z toho člověk dostával. Řada kolegů skončila v invalidním důchodu, někteří měli pomaloučku nárok na řádný důchod. Tak jsme se v té době scházeli dál, byly to různé diskusní kroužky nebo takzvané létající univerzity ...

Létající univerzity proto, že se sjeli na nějaké místo, kde byla přednáška, a pak ...

A pak se to zase přesunulo někam jinam, protože to bývalo taky pod dohledem, když už se to stávalo okatým. Ale my jsme měli takový kroužek, říkalo se tomu Sklerokruh, což byli filosofové, literární historici, literární vědci, někteří kunsthistorici nebo i historici profesní. Scházeli jsme se každý měsíc pokaždé někde jinde v rodinách – tam, kde měli nějaký větší pokoj, kam by se vešlo dvacet až pětadvacet lidí, někdy i víc – tam jsme si dělali přednášky s diskusemi. Docela zábavné bylo, když měl někdo kulaté jubileum. To jsme připravili samizdatový sborník. Tehdy jsme neměli žádnou techniku, tak se psalo na stroji ve třech až čtyřech exemplářích. Jubilant pro sebe dostal jeden až dva exempláře a zbytek koloval. Historii našeho Sklerokruhu včetně seznamu přednášek, které tam byly za ta léta přednese-ny, publikoval Jaroslav Kolár, literární historik, v časopise *Česká literatura* někdy v letech 1990–1992. Jinde byly takové speciálně filosofické kroužky, které organizovali Hejdánek nebo Tomin, který pak emigroval, a ještě řada dalších podle zaměření. Pak sem občas jezdili filosofové či odborníci ze zahraničí, pokud je odsud nevykázali a nezakázali jim vstup. To je ostatně také knižně zachycené. Takže taková byla historie.

Vy jste též vyučoval nějaký čas na univerzitě – do kdy?

Tehdy jsem učil vlastně dva roky. Od roku 1968 jsem učil v Olomouci, vedoucím katedry se stal opět Josef Ludvík Fischer, který byl v té době už dávno odsunutý do penze, ale zase ho tam povolali. S ním jsem během 60. let velmi úzce spolupracoval. Pozval mě, abych tam přednášel. Dokonce mi tam nabídl habilitaci, kterou jsem podal, ale v roce 1970 nebo na začátku roku 1971 bylo ustanoveno nové vedení, Fischera zase vyhodili. Habilitace tam už neproběhla. Přednášet jsem znovu v Olomouci začal, tuším, až v roce 1992 nebo 1993 a asi patnáct let jsem tam jezdil.

Zažil jste Karla Kosíka i jako pedagoga – kolegu?

Ne, to jsem nezažil, protože dokud byl v ústavu, pravidelně nepřednášel. Pokud ho někdo pozval, tak ano, ale pravidelně nepřednášel. Začal přednášet až v roce 1968, kdy odešel z ústavu – vydržel tam dva roky a pak ho

zase vyhodili. V roce 1990 se vrátil, ale poměry na fakultě byly trochu podivné, jak ve vedení, tak nakonec i v osazenstvu, i mezi studenty. Nevydržel tam. Začali mu dělat potíže, protože už měl penzijní věk. V tomto případě pak další působení záviselo na stanovisku rektora nebo já nevím, kde se to všude povolovalo. V tom mu dělali potíže, takže byl velice znechucený. Já jsem mu v roce 1992 nabídl, to jsem tehdy byl ředitelem Filosofického ústavu, aby přešel zpátky do ústavu, což velice uvítal. Jako pracovník ústavu tu dožil až do smrti.

Mám k dispozici určité ohlasy, které vyšly, ale ohlasy, které probíhaly skrytě, k dispozici nejsou – například studenti, kteří určitým způsobem vnímali to, jak učil, i to, jakým se jevil. Druhou stranu potom tvořili lidé, kteří se nemohli vyjádřit, protože byli personae non gratae, jejich aktivita byla potlačována třeba režimem. Nevíte něco o těchto ohlasech?

To nevím, během jeho prvního působení na fakultě v letech 1968–1969 to skutečně nevím. To byste se spíše musela zeptat někoho z tehdejších studentů. Pokud vím, tak v té době tam například studoval Bělohradský, dokonce myslím, že tam studoval i Halík. Zda tam Kosíka jako studenti zažili, to nevím. Určitě vím, že tam v té době studoval Benda, který je už ovšem nebožtík, jemu jsem tehdy oponoval závěrečnou diplomovou práci. Ale jinak toto nevím, bylo by třeba zapátrat, kdo z tehdejších posluchačů ještě na to pamatuje. Jinak po tom roce 1990, to byste možná získala nějaké informace od těch, kteří tam tehdy studovali, dneska už jsou to docenti nebo i profesori. Řada z nich pracuje tady v ústavu. Ale mám dojem, že velký ohlas tam Kosík neměl. Jednak tehdy dost významná část studentů byla již orientována pravicově, ti měli od Kosíka trochu odstup. Myslím si, že i téma přednášek, které si Kosík volil, bylo exkluzivní, že nebylo pro široké fórum. Takže o tom vám moc neřeknu. Víím, že z toho byl nakonec velmi otrávený, hlavně tedy i z postupu univerzitních akademických orgánů, které ho, přímo bych řekl, naštvaly právě tím, jak se musel doprošovat, aby mu prodloužily o rok působení – a to Kosík nerad. Takže velice uvítal, když se mohl vrátit do ústavu, kde měl naprostý klid na svou práci.

Po návratu se věnoval ...

Hlavně psal eseje. Na žádné velké práci, pokud vím, nepracoval, nikdy o tom nemluvil. I když možná na to ve skrytu pomýšlel, ale Kosík byl takový, že nerad mluvil o tom, co chystá. Ani v užším kruhu. Velmi úzce jsme se stýkali na přelomu 50. a 60. let, kdy pracoval na *Dialektice konkrétního*. Chodili jsme spolu k Patočkovi číst Heideggera do soukromí, četli jsme *Vom Wesen der Wahrheit*. Asi rok jsme tam chodili. Bylo to zajímavé, člověk se seznamoval s věcmi, které předtím neznal. Ani Kosík to moc neznal.

Ale Heidegger ho velmi zaujal, myslím, že to bylo i vlivem této četby. Ale přitom si dělal na svém a pak mi jednoho dne přinesl rukopis *Dialektiky konkrétního*: „Na, přečti si to.“ Ale celou dobu, po kterou na tom pracoval, nedal nic z ruky. Občas nadhodil téma, o kterém jsme se bavili, to ano, ale ne že by to uváděl do souvislosti s prací, na které dělá nebo kterou chystá. To nedělal. Věci dával z ruky, až když byly hotové.

Když jsme přešli k Dialektice konkrétního. Četla jsem Vaši recenzi, která vyšla v Literárních novinách, a z toho, co jsem zatím pročetla, se mi zdá, že to byla vůbec první recenze, která na tu knihu vyšla ...

Myslím, že ano.

Recenze, se kterými jsem se dosud setkala, nebyly negativní, většinou byly pozitivní s tím, že by se daly rozdělit do dvou pomyslných košů: jeden typ by byl ten, který krátce zrekapituloval, o čem se v Dialektice konkrétního jedná, a následně vyzdvihl kvality práce; druhý typ, představitelem by byla například recenze pana Hejdánka, která vyšla v Plameni – ta zrekapitulovala, o čem se tam jedná, a podala jak klady, tak i zápory toho, o čem se tam pojednává.

Ano.

Vaši recenzi bych zařadila jako recenzi prvního typu – vy jste podal výčet toho, o čem se tam pojednává, a vyzdvihl její přednosti. Byla třeba nějaká negativa či něco, s čím jste v té knize nesouhlasil? Co byste viděl jinak, nebo co byste třeba přehodnotil? Jak to vidíte zpětně s odstupem let? Psal byste svou recenzi jinak?

To by se jistě našlo. Tehdy se recenze uveřejňovaly s určitým záměrem. Doba, o které jsme tu mluvili, byla velmi složitá, jak jsem říkal. Pořád jsme byli pod dohledem, proto je třeba brát ohled na to, co zrovna je předmětem kritiky. Člověk si musel dávat pozor, aby nenapsal něco, co by mohlo být zneužito vůči autorovi nebo vůči ústavu... V recenzích se i záměrně potlačovaly negativní soudy nebo výtky, které by pak mohly zavdat příčinu, že se toho chytí nějaký orgán, a řekne: „Heďte, kritizují ho i jeho blízcí přátelé, čili tady není něco v pořádku.“ Toto bylo třeba brát v úvahu. Zvlášť, když se to otisklo v *Literárních novinách*, které byly tehdy velmi populární a četla je spousta lidí. Negativa tam člověk záměrně neuváděl. Můžu vám říct osud Hejdánkovy recenze. Já jsem byl s Hejdánkem ve styku už od školy, studovali jsme spolu na fakultě v jednom ročníku, takže jsme se léta znali. Tehdy přišel za mnou, když měl recenzi hotovou, abych se na ni podíval a posoudil ji právě z těchto takticko-politických důvodů, do jaké míry by si mohl dovolit negativní a kritická stanoviska, aby se to nedalo zneužít proti

Kosíkovi nebo proti ústavu. Takže to jsme posuzovali a něco jsme, pokud si vzpomínám, i vypustili z definitivní podoby. Čili tyto dobové posudky je nutné hodnotit a chápat i z tohoto obecnějšího politického hlediska. V nové knize o české filosofii má studii kolega Landa,² který chápe *Dialektiku konkrétního* úplně jinak než já – třeba kritizuje stanovisko, že by to byla antropologie, že by to byl jen příspěvek k pojetí člověka, a poukazuje na jiné aspekty. To je pravda, protože jsme tehdy o tom diskutovali, že by měl Kosík věnovat větší pozornost ontologickým otázkám, otázkám filosofie přírody ... O tom se z taktických důvodů jaksi pomlčelo.

Hodně autorů, kteří psali recenzi, mluví o tom, že ta kniha představuje určité novum – ve smyslu, že se snaží marxismus trošku směřovat jiným způsobem?

Ano. Především, že využil i názorů, které se považovaly za nemarxistické nebo třeba i za marxismu nepřátelské, případně že se je snažil pozitivně využít pro výklad, který v zásadě zůstává na marxistické bázi, a chtěl to posunout někam dál, někam jinam. To byl hlavní přínos. Podobné pokusy byly i před tím. V mezinárodním marxistickém myšlení to nebyl samozřejmě první pokus. To existovalo už předtím, *de facto* ještě za Engelsova života, který s tím začal už dosti polemizovat, ale pak hlavně v období, kdy Lenin kritizoval empiriokriticismus a různé odrůdy kantianství, různé snahy, které už existovaly v 90. letech 19. století nebo na počátku 20. století. Integrovat do marxismu některé názory z buržoazního prostředí, ať už to byly novopozitivistické myšlenky nebo empiriokriticismus, který s novopozitivismem velmi souvisí. Lenin toto zásadně odmítal, trval na marxistické ortodoxii, ale marxističtí myslitelé, kteří se snažili marxismus tvořivě rozvíjet, se k tomu vraceli, pokoušeli se o to během 20.–30. let. Ale většina pokusů byla z hlediska stranické ortodoxie zamítnuta, odsouzena jako nějaká úchylka. Pokusy pak pokračovaly i po 2. světové válce. Velmi průkopnickou práci vykonal Sartre. Prohlásil, že existencialismus je platný pokus, co se filosofie člověka týče, ale v ostatním platí to, co hlásal marxismus. Takže to bylo ve vzduchu a Kosík na tyto snahy navázal.

Já se zatím soustřeďuji na ohlasy v rámci Československa a následně České republiky. Měl Sartre možnost seznámit se s Kosíkovou prací? Vy jste říkal, že mu Sartre vyjadřoval podporu.

Možná že ano, protože ještě během 60. let vyšla řada zahraničních vydání: francouzsky, italsky, německy vyšla u Suhrkampu. Zájem propukl

² Srov. Ivan Landa, Kosíkova dialektika konkrétního, in *Hledání české filosofie*, eds. E. Kohák – J. Trnka, Praha: Filosofia 2012, s. 231–257.

hlavně v roce 1968, kdy se u nás v obecně politických poměrech čekalo nové slovo. Celé hnutí Pražského jara bylo ve světě populární, čili hledaly se zdroje toho. Kosík v té době tady veřejně vystupoval. V souvislosti s tím se v zahraničí upozornilo na jeho dřívější práce a uspíšilo to vydání právě překladů do cizích jazyků. V tomto měla *Dialektika konkrétního* i mezinárodní ohlas.

Když jsem začala číst Literární noviny, velice mě zaujala šíře obsahového záběru novin. Díky tomu se mi podařilo postihnout ohlasy v Itálii. Co jsem pochopila, Kosík měl s Itálií značné styky, často tam odjížděl a i jeho kniha tam vyšla v překladu. Nepamatujete si nějaké ohlasy ze zahraničí? Byly všechny pozitivního ducha, nebo se tam mísily názory?

Toto jsem podrobně nesledoval. Víím, že převažovaly pozitivní ohlasy, to se tady někde i komentovalo a otiskovaly se výňatky z italských recenzí, ale nějak podrobně jsem to nesledoval. Ony to byly spíše publicistické ohlasy v souvislosti s pohybem politiky a celého dělnického hnutí, to lidi hlavně zajímalo. Zahraniční ohlas by bylo třeba náležitě prozkoumat.

Kdybychom měli shrnout, co se z Dialektiky konkrétního zdálo tehdejšímu režimu nepohodlné – to, že se vůbec odvážil navrhnout jiný směr vývoje marxismu, nebo tam byly ještě jiné věci, které nyní nejsou moc zmiňovány?

Někdy se to odbývalo až na směšně rovině. Stranické orgány iritoval jeho výraz „pseudokonkrétnost“. Někteří funkcionáři to považovali za útok na to, co prosazuje a oč usiluje strana, a pojem „pseudokonkrétnost“ vnímali jako něco až hanlivého. Čili to nemělo žádné hlubší důvody než takové povrchně-politické dojmy. Nebo výzva jít od jevů až k podstatám se chápala jako podvrtná činnost zpochybňující vše, na čem straně záleží a co považuje za nejlepší.

A mínil to Kosík tak, jak to oni vyčetli? Nebo to byla jen shoda náhod?

Možná, že v duchu chtěl trochu popíchnout, to nevyklučuji, protože Kosík byl ironik. Občas i provokoval ve svých názorech, to je pravda. Ale jemu šlo o věc, o promyšlení vážných problémů. Jemu nešlo o lacinou kritiku.

A ještě jednu takovou ošemetnou otázku: co z jeho života se promítlo do jeho díla? Teď myslím třeba právě Dialektiku konkrétního. Víím o Předpotopních úvahách – tam je to v určitých esejích svým způsobem i reflexe toho, co sám zažil. Dalo by se na to nějak odpovědět?

Podívejte, já bych na toto asi těžko odpovídal, jsem přesvědčením strukturalista a strukturalismu šlo vždy o dílo samo, nikoliv o promítání osobních postojů do díla. Takže programově bych toto nechtěl zkoumat. Samozřejmě

by se možná dalo vést určité paralely s charakterem člověka a s tím, co píše, to nepopírám, že by to bylo možné, bylo by to i zajímavé. Ale sám jsem si tuto otázku nikdy do hloubky nekladl. A myslím, že by vás to i někam zavedlo, kdybyste to chtěla z této stránky zkoumat.

Velmi Vám děkuji za rozhovor.³

ANOTACE

O KARLU KOSÍKVI A NEJEN O NĚM

Dne 31. července 2013 poskytl dr. Josef Zumr rozhovor, zaměřující se na jeho dlouholetého přítele a spolupracovníka Karla Kosíka. Doktor Zumr zde představuje dobu 60. let, vzpomíná na to, jak se s Karlem Kosíkem potkal, co prožili. Popisuje Kosíkovo mládí, důvody, proč se rozhodl studovat filosofii. Líčí politickou situaci v Československu a různé nástroje a způsoby politické perzekuce, která postihla většinu pracovníků FÚ ČSAV (a nejen jich), a popisuje, jakým způsobem se s touto situací vyrovnával on sám i Karel Kosík. Dále se vyjadřuje k ohlasům na *Dialektiku konkrétního* i na jiné Kosíkovy stěžejní texty, které vzbudily pozornost společnosti.

Klíčová slova: Karel Kosík, Josef Zumr, marxismus, Československo, Předvoj, KSČ, perzekuce, *Dialektika konkrétního*, Arnošt Kolman, Sklerokruh, Ladislav Hejdánek, recenze, studie

SUMMARY

NOT ONLY ABOUT KAREL KOSÍK

On 31st July 2013, dr. Josef Zumr gave an interview concerning his long-time friend and co-worker Karel Kosík. Dr. Zumr acquaints reader with the 60's and recalls how he first met Karel Kosík and what they have experienced. He describes Kosík's youth and reasons that have led Kosík to the decision to study philosophy. Political situation in former Czechoslovakia is described as well as different instruments of political persecution that affected many employees of the Department of Philosophy of Czechoslovak Academy of Science and many others. Dr. Zumr also recounts how he himself and Karel Kosík dealt with persecution. He also comments on different receptions that *The Dialectics of the Concrete* and other Kosík's works have elicited.

³ Text tohoto rozhovoru, který se uskutečnil dne 31. července 2013 na Filosofickém ústavu AV ČR v Praze, byl původně určen jako příloha diplomové práce Mgr. T. Kunešové *Dialektika konkrétního v dobových a současných ohlasech*, Brno: Katedra filosofie FF MU 2014.

Key words: Karel Kosík, Josef Zúmr, marxism, Czechoslovakia, Předvoj, Communist Party of Czechoslovakia, persecution, *Dialectics of the Concrete*, Arnošt Kolman, Sklerokruh, Ladislav Hejdlánek, reviews, studies

PhDr. Josef Zúmr, CSc.
Filosofický ústav AV ČR
Jilská 1, 110 00 Praha
zumrj@site.cas.cz

Mgr. Tereza Kunešová
Katedra filosofie FF MU
Arna Nováka 1, 602 00 Brno
218016@mail.muni.cz